

SAFİ MUSTAFA EFENDİ'NİN “GÜLŞEN-İ PEND” MESNEVİSİNDE DİN GÖREVLİLERİNE NASİHATLERİ

Mehmet Sait ÇALKA¹

ÖZET

Öğüt verme, okuyucuyu bilinçlendirme amacını taşıyan ve birçok Divan edebiyatı şâirinde örneğine rastlanılan Nasihat-nâme (Pend-nâme), Divan edebiyatının en önemli nazım türlerinden biridir. Bu türde şiir yazan Divan edebiyatı şairleri, fikirleriyle kendi dönemlerinin insanlarını aydınlatmayı ve bilgilendirmeyi amaçlamışlardır. Divan edebiyatına ait bu öğütlerin, akademisyenlerimiz tarafından iyi incelenip sadeleştirilmesi durumunda günümüz insanın yaşamına da ışık tutabileceği kanaatindeyiz.

Bu çalışmada, 17. yy'ın sonları ile 18. yy'ın ilk yarısında yaşamış olan şairlerimizden Safi Mustafa Efendi'nin Gülşen-i Pend adlı mesnevisinde imam, müezzin, hatip ve vaizlere sunduğu edebi nasihatleri değerlendirilecektir. Böylelikle Safi Mustafa Efendi'nin kendi dönemindeki din görevlilerinde aradığı özellikleri hangi edebi ifadelerle aktardığı hakkında bir fikir elde edilecek ve bu öğütlerin günümüz şartlarına da ne kadar uyduğu anlaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 18. yy, Nasihatnâme, , Mustafa Efendi, öğüt, din görevlileri

SUGGESTION VERSES OF MUSTAFA EFENDİ'S IN THE “MESNEVİ OF GÜLŞEN-İ PEND” TO RELİGİON SERVANTS

ABSTARCT

Suggestions that meant to make reader more conscious about an issue in which we see samples on many Divan Poets of Nasihat-nâme (Pend-nâme), is one of the most important verse species of Classical Turkish Literature. Poets that wrote poems on this subject intended to clarify and inform people of their era. If these suggestions are investigated and simplified by our valuable academicians, they will show ways to the present-day people.

In our work, we are going to represent Safi Mustafa Efendi's (lived at the end of 17th Century and middle of 18th Century) Gülşen-i Pend Mesnevi which contains literature suggestions to the imam, muezzin, preachers and orators. Therefore we will be able to have ideas about the Mustafa Efendi's era, characteristics that he look on religion servants and quotes that he used to makes use of for expression. We will also be able to see how they can fit in present-day conditions.

Keywords: 18th Century, Nasihatname, Mustafa Efendi, Advice, Religion servants.

İslâm dinini kabul etmeleriyle Türklerin girdikleri yeni medeniyet dairesinde ortaya koydukları uzun soluklu edebiyat hareketi olan Divan Edebiyatı'nda başlangıçtan itibaren önemli bir yer tutan nasihat-nâme (pend-nâme, öğüt-nâme) türü, daha çok medrese eğitimi almış bulunan şairler tarafından, İslâmiyet'in emir ve yasaklarını telkin etmek; insanları iyiye, güzele ve doğruya yönlendirmek; her bakımdan iyi ahlâklı bireyler yetiştirmek; öldükten sonra da okunduğunda hayırla anılmalarını sağlayacak şekilde bir eser bırakmak için ortaya koydukları bir türdür.²

Nasihat-nâmelerde İslâm'ın din eğitiminde işlenen ahlâk felsefesinden çok, pratiği üzerinde durulmuş, yapılması veya yapılmaması gerekenler doğrudan açıklanmıştır. Edebî eserlerde okuyucuya nasihat edilirken doğrudan Kur'an ve Hadis'in yanı sıra, mahallî ve ulusal gelenek, davranış, deyim ve atasözlerinden yararlı olanları da kabul görmüştür. Nasihat-nâmelerde, iyi, güzel ve yararlı olan hususlar doğrudan teşvik ve tavsiye edilerek, birer beyitle somutlaştırılır. Beğenilmeyen davranış ve huylar, toplum için zararlı sayılan hususlar da yine birer öğüt cümlesi veya beyti biçiminde ifade edilir. Öğütler verilirken âyetlere, hadislere, büyüklerin sözlerine veya atasözlerine dayandırılır; hacimli eserlerde ise çeşitli hikâyeler anlatılıp kıssadan hisse çıkarılmaya çalışılır.

¹ Bilim Uzmanı, Arhavi Hüseyin Gürkan Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Arhavi /Artvin. calkamehmetait@hotmail.com

² Geniş bilgi için bkz: Mahmut Kaplan, “Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler”, *Türkler*, C.11, s. 794 -798, *Yeni Türkiye*, Ankara, 2002.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Nasihat-nâmelerin bir tür olarak edebiyatımızda ortaya çıkmasında İran şairi Feridüddin Attâr'ın Pend-nâme adlı ünlü eserinin büyük payı vardır. Birçok Türk şairi, bu eseri manzum veya mensur tercüme veya şerh etmiştir. XV. Asır şairlerinden Abdî, bu eseri (H.865/M.1447)'de genişleterek Terceme-i Pend-i Attâr adıyla Türkçe'ye çevirmiştir. Emir Unsuru'l-Maâli Keykâvus bin İskender'in oğlu Gilân Şah için yazdığı *Kâbus-nâme*³, Sa'dî'nin *Bostan* ve *Gülistan* adlı eserleri de divan Edebiyatı'nda nasihat-nâmelere örneklik ve kaynaklık etmiştir.

Eski Türk edebiyatında kullanılan hemen bütün nazım şekilleriyle nasihat-nâme yazıldığı görülmektedir. Bu eserler ya müstakil olarak mesnevî⁴ biçiminde ya da kaside, gazel, terci-i bend biçiminde divanların içinde yer almıştır. İncelediğimiz *Gülşen-i Pend* adlı eser, uzunluk ve işleniş metodu olarak mesnevî, kafiye örgüsü bakımından ise kaside nazım şekline uygunluk göstermektedir.

Türk edebiyatının ilk Türkçe mesnevisi olarak bilinen Yusuf Has Hâcib'in (ö.1077) *Kutatgu bilig* (yazılışı:1069-70) adlı eseri, Türk edebiyatında bilinen ilk nasihatnâme olarak da kabul edilmektedir. Bu eserden sonra Türk edebiyatında 19. yy.'a kadar birçok nasihatname yazılmıştır. Nasihatnâme ile ilgili muhtasar bilgi verdikten sonra konumuz olan Safî Mustafa Efendi'nin "Gülşen-i Pend" mesnevisinde din görevlilerine yapmış olduğu nasihatlerine geçebiliriz:

Adına Bursalı Mehmed Tahir Bin Rıf'at'ın *Ahlak Kitaplarımız*⁵ adlı eserinde rastladığımız Safî Mustafa Efendi, 17. yy'ın ikinci yarısıyla 18. yy'ın ilk yarısı arasında yaşamış Divan edebiyatı şairlerindedir. Yaptığımız tüm literatür ve katalog araştırmaları sonucunda, Safî Mustafa Efendi ve *Gülşen-i Pend* mesnevisi ile ilgili tek ve kesin bilgiye yalnızca Bursalı Mehmed Tahir Bin Rıf'at'ın *Ahlak Kitaplarımız* adlı eserinde rastlamakla birlikte, bu eserde de maalesef müellif ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmediği görülmüştür. Dönemin şuarâ tezkirelerinde ismi geçmeyen şairin kesin doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, bu çalışmada söz konusu edilen *Gülşen-i Pend* mesnevisinin yazılış tarihinin H.1120/M.1708 olmasından hareketle şairin daha önce zikredilen zaman aralığında yaşadığı kanaatindeyiz.⁶

Gülşen-i Pendi'in⁷ Konya Yusufâğa Bölge Yazmalar Kitaplığı'nda tespit ettiğimiz 8471 katalog numaralı, sırtı meşin kağıt kaplı nüshasının haricinde, kayıtlara göre Manisa Akhisar Kütüphanesinde de bir nüshası bulunmaktadır. Ancak kütüphanede yaptığımız tüm araştırmalara rağmen bu nüshaya rastlayamadık. Elimizde bulunan ve müellif nüshası olmayan Konya Yusufâğa Bölge Yazmalar Kütüphanesi nüshasını Tekirdağlı Muhasebeci Halil Efendi'nin oğlu Rüşdiye mektebi öğrencilerinden Hüseyin Hâdî Reşâdî H.1288/M.1871 tarihinde istinsah etmiştir. Tek nüshadan çalışmak zorunda kaldığımız bu eser, 93 varak, 2934 beyit, 11 rubâî ve 52 bölümden oluşmakla birlikte birçok meslek erbâbına yapılan nasihatleri içermektedir. Mefâîlün Mefâîlün Feûlün kalıbına göre yazılan eser, başta padişahlara, vezirlere ve kadınlara olmak üzere, öğrencilere, sahhaflara, katiplere, hattatlara, şairlere, hananelere, aşıklara, vaizlere, şeyhlere, sûfilere, hekimlere, sürmecilere, cerrahlara, münecimlere, cifircilere, kimyâgerlere, sarraflara, tüccarlara, yetim vasilerine, vakıf mütevellilerine, hatiplere, imamlara, müezzinlere vb. meslek erbâbına yönelik yapılan nasihatlerden oluşmaktadır.

Bu çalışmamızda eserde dikkatimizi çeken ve günümüz ilgili kişilerine de yararlı olacağını düşündüğümüz Safî Mustafa Efendi'nin din görevlilerine, yani imam, müezzin, hatip ve vaizlere yaptığı nasihatlerini açıklayarak eserin yazılış tarihinden itibaren geçen o kadar yıla rağmen bu nasihatlerin geçerliliğinin devam ettiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Din görevlilerine öğütlerine "Bu Pend Vâizlere Hak Güfte-hâdur" başlığıyla başlayan Safî Mustafa Efendi, toplumun İslâm düşüncesi etrafında bilinçlenmesinde önemli bir role sahip olan vâizlere son derece dikkate değer ve günümüzde dahi geçerliliğini koruyan öğütlerde bulunmuştur. Bu bölümde müellif, vâizlerin öncelikle tüm vaazlarını Hadis-i şeriflerle desteklemesi gerektiğini söyleyerek söze başlamıştır:

³ Bu eserin "II. Murad adına 1427'de yapılmış manzum tercümesi için bakınız: Adem Ceyhan, *Bedr-i Dilşâd'ın Murat-nâmesi*, İstanbul 1997

⁴ Geniş bilgi için bkz. ATEŞ, Ahmet, "Mesnevî" mad., *İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, 1988.

⁵ Bursalı Mehmed Tahir Bin Rıf'at, *Ahlak Kitaplarımız*, Haz: Mahmut Kaplan, Malatya, 2002. s.47-48.

⁶ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Sait Çalka, *Mustafa Safî Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniv. S.B.E., Manisa 2007.

⁷ Mustafa Safî Efendi, *Gülşen-i Pend Mesnevisi*, Konya Yusufâğa Bölge Yazmalar Kitaplığı, no: 8471

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Eger vâ'iz iseñ naql-i Hâdiş it
'Uyüb-ı nâsı dahlitme hañâdur (32b/1001)

Vâizden, insanları asla sözleriyle aldatmamasını, cemaate nasihat ederken onları sıkmasını ve sözlerini de seçerken zarif sözcükler kullanmasını isteyen Safi Mustafa Efendi, vâizin üç şeye sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar, insanların karşısına çıkmaktan utanmayan bir yüz, tükenmez bir söz hazinesi ve göz yaşıdır. Hiç şüphesiz ki vâiz, cemaate anlattığı kıssalardan olsun, bahsettiği uhrevî ve itikâdî hükümlerden olsun dökeceği göz yaşı, cemaati etkilemenin yanında konunun ehemmiyetini göstermesi açısından da önemlidir:

Bu vechile naşihat kıl zarîf ol
Ta'azzüb eyleme nâsa ezâdur (32b/1006)

Gerekdür vâ'ize sermâye üç şey'
Utanmaz yüz tükenmez söz bükâdur (32b/1008)

Bölümün devamında vâizlere, cehennem tasvirleri yapmaması gerektiğini öğütleyen müellif, cemaate ikide bir sırâtı hatırlatıp korkutmanın hiçbir fayda vermeyeceğini ifade etmektedir. Ona göre, cehennem azabını hatırlatıp cemaati korkutmak yerine, cennet tasvirleri yapıp cemaati müjdelemek daha faydalı bir metottur:

Şağın düzağla virme halka haşyet
Gehî vir müjde-yi cennet şafâdur (32b/1012)

Şırâtı yâd idüp korçutma halkı
Ki yokdur korçuluk bî-ittikâdur (33a/1013)

Safi Mustafa Efendi'nin vâizlerden beklediği bir diğer davranış ise cemaatte gördüğü yanlış bir hareketi hakarete varan bir ifadeyle tenkit etmemesidir. Tövbe kapısı kıyamete kadar açık olduğuna göre, onları tahkîr etmek veya ayıplamak onları kazanmak adına yanlış bir davranıştır:

Görüp bir fi'l-i münker itme tahkîr
Ki bâb-ı tevbe meftûh u güşâdur (33a/1017)

Vâizlerin kürsüde kullandıkları dil üzerine de değinen müellif, vâizlerin vâ'zlar sırasında ettikleri nasihatlerde sâde, anlaşılır ve sanatsız bir dil kullanmaları, kullandıkları sözcüklerin ıstılâhî mânâlarına göre değil de günlük konuşma dilindeki şekilleriyle olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Müellife göre vâizi dinleyen cemaatin çoğunluğu tahsil görmemiş halk kesiminden oluşmaktadır ve dolayısıyla vâizin sanatlı veya ıstılâhî manalarına göre sözcükleri seçerek konuşmasının cemaate yararı olmayacaktır:

Hemân sen va'zıñı râst eyle taqrîr
Seni güş iden ekşer cühelâdur (33a/1023)

Ola cümle kelâmuñ sâde rüşen
Muşanna' güfte va'za nâ-sezâdur (33a/1024)

Sözüñ ger iştilâh üzre olursa
Biri fehmeylemez va'zuñ hevâdur (33a/1025)

Bölümün sonunda ise müellif, her şeyden önemlisi vâizin ettiği nasihatlere kendisinin uyması gerektiği üzerinde durmaktadır. Yani başka bir deyişle vâizin söyledikleriyle yaptıkları birbiriyle çelişmemelidir. Çünkü vâizin yaptığı veya yapmadığı davranışlar cemaat için önemli bir örnek teşkil etmektedir:

'Amel kıl ibtidâ pendüñ ile sen
Ki sonra nâs ola ağzına kâdir (33a/1026)

'Amel ile mü'eşşirdür naşihat
Ki va'z-ı bî-'amel cümle hebâdur (33a/1027)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Din görevlilerine öğütlerine “Hakîk Üzre Pend-i Hutabâdur” başlığıyla hatiplerle devam eden Safî Mustafa Efendi, hutbeye çıkan hatibin minbere çıkmasıyla câmide bulunan cemaatin tümünden yüksek bir makama sahip olduğunu hatırlatmakla konuya giriş yapmaktadır. Müellife göre hatibin durduğu yer Hz. Peygamber’in durduğu yerdir. Dolayısıyla o makamın kıymetinin bilinmesi gerekmektedir:

Hañib iseñ ne ‘alidür mañamuñ
Ki her ân yine minber saña cãdur (44b/1387)

Peyğamber merkezidür rütbeñi bil
Ki şâhib-hutbe Mañbüb-ı Hudâ’dur (44b/1388)

Hatibin hutbeye çıkarken hutbenin şartlarına uyması gerektiğini dile getiren Safî Mustafa Efendi, hatibin kırâatte yanlışlığının olmaması için dikkat etmesi gerektiğini ve âyetleri tegannî ile yani şarkı söyler gibi okumaması gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi bir durumun ise Kur’ân âyetlerine hürmetsizlik olduğunu belirtmektedir:

Edeb üzre oñı itme tegannî
Kırâ’atde hañâ olmaya şadır (44b/1389)

Şurût-ı hutbeye eyle ri’âyet
Hiñâbet mesnedi gâyet ‘ulãdur (44b/1390)

Hatiplere nasihat bölümünün sonunda hatiplerden beklediği diğer hususiyetleri sıralayarak bölümü tamamlayan müellife göre hatibin âyet ve hadis ezberinin kuvvetli olması gerekmektedir. Okunan en iyi hutbe, insanlara yararlı ve kısa olmalıdır. Hutbede makamlar uzun uzun okunmamalıdır. Hutbenin çok uzun tutulması, cemaatin çoğunluğunu oluşturan beli büyük ihtiyarlara eziyet çektirmekten başka bir şey olmayacaktır:

Müfid ü muñtaşardur şart-ı hutbe
Ve sünnet üzre mañbül u revãdur (45a/1392)

Olur keşret cemâ’at rüz-ı cum’a
Ki ekşer cem’ olan pîr-i dü-tãdur (45a/1394)

Tegannî ile tañvîl olsa hutbe
‘Alîl ü pîr olan nãsa ezãdur (45a/1395)

Hatiplerden sonra “Eimme Zümresine Pend-hãdur” başlığıyla imamlara nasihatlerini sıralayan Safî Mustafa Efendi, hatiplere tavsiye ettiği gibi imamların da kırâatte tegannî etmemeleri gerektiği hususunu hatırlatmakla bahsine başlamıştır. Müellife göre imam, namaz esnasında dünya işleriyle ilgili her şeyi aklından çıkarmalı, tekbirleri yüksek sesle amalı, sabırlı ve yavaşça rükû ve sücûda gitmelidir; başka bir ifade ile tâdil-i erkãna uymalı; farz, vâcib ve sünnetlere riâyet etmelidir:

İmãm iseñ ri’âyet kıl şurûta
Tegann’itme kırâ’atte hañãdur (45a/1397)

İmãm itmez ise nefy-i hãvãtır
Kerãhiyyeti lâ-büd muñtezãdur (45a/1399)

Teennî kıl sücüd ile rukû’da
Ve erkãn-ı şalãtde ol bahãdır (45a/1401)

Allah katında imamlık rütbesinin yüksek bir makam olduğunu ifade eden müellife göre imam, kendisini haram şeylerden uzak tutmalı, kimsenin arkasından konuşmamalı, kimseyi çekiştirmemeli, birinin sözünü başkasına götürüp iki kişinin arasını bozmamalı, doğruluk yolundan ayrılmamalıdır:

Ne müşkildür imãm olmañ enãma
İmãmet rütbesi ammã ‘ulãdur (45b/1404)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Harām eşyādan eyler cümle perhîz
Ve zemm ü nemm lisānuñdan cüdādur (45a/1406)

İmām olursa bu ā'māle kādîr
Haķîkat üzre şafda muķtedādur (45a/1407)

Bölümün sonunda ise imamın namazda uyması gereken kuralları sıralamaya devam eden Safi Mustafa Efendi, imamın, namazı ne çok yavaş ne de çok hızlı bir şekilde kıldırması gerektiğini, yani orta yolu bulmasını gerektiğini vurgulamaktadır. Bu öğüdü ise Hz. Peygamber'in: "İşlerin en hayırlısı orta ve itidal üzere olanıdır"⁸ hadîsiyle desteklemektedir.

Şalâtı pencgehde hep vaşat kıl
Ki hep hayrû'l-umûr evşatuhādur (45b/1410)

Ne sür'at [ü] ne gāyetde baṭî kıl
Ki ma'ķûlî vaşat üzre edādur (45b/1411)

İmamlardan sonra müezzinlere de "Müezzinler Bu Pend ile Ulādur" başlığı altında hitap eden müellif, müezzinlerin önderinin Bilâl-i Habeşî olduğunu ifade etmektedir. Müezzinlerin öncelikle yüksek ve etkileyici ses olan Davudî sese sahip olmalarını, tegannîye girişmemelerini, kâmet ve salavâtın uzun tutulmaması gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanında müezzinlerin temizliğe dikkat etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Son olarak müellif, minareye abdestsiz ayak basmamanın önemine dikkat çekerek din görevlilerine olan nasihatlerini sıralamıştır.

Mü'ezzin iseñ 'ālî eyle şîtuñ
Ki Dāvūdî nefes aḥsen şadādur (45b/1417)

Emîrünüz Bilâl-i Habeşî'dür
Müezzin zümresine pişvādur (45b/1418)

Uzatma ķāmeti cāmi'de ammā
Şadānuñ aḥsen ancaķ i'tidādur (45b/1424)

Ķadem basma menāra bî-ṭahāret
Ṭahāretsüz şu'ud itmek ḥaṭādur (46a/1421)

Çalışmamızı özetleyecek olursak, 18.yy'ın başlarında kaleme alınan bu nasihatlerin günümüzde de geçerliliği halen devam ettiği bir gerçektir. Müllifin bu konudaki hassasiyetlerini, söz konusu din görevlilerine sunması, o dönemde görülen aksaklıklara yapılmış bir tür eleştiri olarak da algılanabilir. Bu tür nasihatlerin sadece o dönemle sınırlı kalmayarak günümüz insanına da etki yapıp katkı sağlaması nasihatnâme türünün zaman ötesi özelliğinden kaynaklanmakta olduğu kanaatindeyiz.

Metin

32b

Bu Pend Vā'izlere Ḥaķ Güfte-Hādur

Eger vā'iz iseñ naķl-i Ḥadîş it
'Uyüb-ı nāsı daḥl itme ḥaṭādur

Çıkup kürsiye her ezîne va'za
Ki evvel Ḥālîķ'a ḥamd ü şenādur

Müheyā meclis-i va'zuñ muḥarrer
Ki ol va'ziyeler kim 'ādetādur

⁸ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara, 2001, C.2,s.368.

Birin takrîr iderseñ sâmi'îne
 Hîtamında kalıblı bir du'âdur
 İdüp rahmetle şâhib-ı hayrî da yâd
 Du'âyı hayra vâkıf da sezâdur
 Bu vechile naşihat kıl zarîf ol
 Ta'azzüb eyleme nâsa ezâdur⁹
 Eger dehhâl iseñ kim eyle işfâ
 Ki senden halk-ı 'âlem bî-recâdur
 Gerekdür vâ'ize sermâye üç şey'
 Utanmaz yüz tükenmez söz bükâdur
 Gözi ağlar dili söyler ne söyler
 Ki bilmezse o vâ'iz bî-hayâdur
 İder mi güş anı halk-ı zamâne
 Geh ol vâ'iz ki dahle mübtelâdur¹⁰
 Dehal câ'iz degildür nâsa aşlâ
 Ki âdâbıyla va'zitmek revâdur
 Şağın düzağla virme halka haşyet
 Gehî vir müjde-yi cennet şafâdur

33 a

Sırâtı yâd idüp korkutma halkı
 Ki yokdur korkuluk bî-ittikâdur
 Çeküp mîzânide tartılma nâsa
 Ağır düş düş ol terâzü Hudâ'dur
 Muvahhiddür Hudâsın cümle 'abdi
 Olur mîzân-ı Hağda vezne kâdir
 Güneh bir keffe pür bir keffe tevîd
 Ki tevîd keffesi ağmaz 'ulâdur
 Görüp bir fi'l-i münker itme tahkîr
 Ki bâb-ı tevbe meftûh u güşâdur
 Muhammed ümmetine virme teşvîş
 Şefî'i ol Muhammed Muşafâdur
 O Mağbûbuñ recâsı redd olur mı
 Niyâzı cümle mağbûl u revâdur
 Bu ümmet ümmet-i merhûmedür kim
 Zünübın 'afvîder Hağ zu'l-'ağâdur
 Hudâ'nuñ mağfîret deryâsı bî-hadd
 Ki rahmet bağrı hod bî-intihâdur
 'İbâdına o Gaffâru'z-zünûbuñ
 Ki fazl u luğfi bî-gâye itâdur
 Hemân sen va'zîñi râst eyle takrîr
 Seni güş iden ekser cühelâdur

⁹ Yazmada "Ta'azzüb" sözcüğünde bulunan "ز" harfi müstensih'in hatasıyla "ط" olarak yazılmıştır.

¹⁰ Yazmada "mübtelâ" kelimesini ب ve ت seslerinin noktaları konmamıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/1 Winter 2008*

Ola cümle kelāmuñ sāde rüşen
 Muşanna' güfte va'za nā-sezādur
 Sözüñ ger işılāh üzre olursa
 Biri fehmeylemez va'zuñ hevādur
 'Amel kııl ibtidā pendüñ ile sen
 Ki şoñra nās ola aḫzına ḳādir
 'Amel ile mü'eşşirdür naşihat
 Ki va'z-ı bî-'amel cümle hebādur
 'Amel ile olur maḳbül du'ālar
 Enāmüñ maḫlabı senden du'ādur
 Senüñ ḫalk destini taḳbıl iderler
 Ki ancak bir du'āñ için recādur

33 b

Olursañ vā'izā pendümle 'āmil
 Du'āñ dergāh-ı Mevlā'da revādur

....

Ḥaḳıḳ Üzre Pend-i Ḥuḫabādur

Ḥaḫıb iseñ ne 'ālīdür maḳāmuñ
 Ki her ān yine minber saña cādur
 Peygamber merkezidür rütbeñi bil
 Ki şāḫıb-ḫutbe Maḫbüb-ı Ḥudā'dur
 Edeb üzre oḳı itme teğannî
 Ḳırā'atde ḫaḫā olmaya şādır
 Şurūḫ-ı ḫutbeye eyle ri'āyet
 Ḥiḫābet mesnedi ğāyet 'ulādur

45 a

Dürüst ḫıfz eyle āyāt ü ḫadīşi
 Ki i'rābında ḫabḫ itmek ḫaḫādur
 Müfīd ü muḫtaşardur şarḫ-ı ḫutbe
 Ve sünnet üzre maḳbül u revādur
 Maḳāmātuñ ḫavıl itme ḫaşır it
 Ki ḫuḫbe şayḫı şarḫı iğtilādur
 Olur keşret cemā'at rüz-ı cum'a
 Ki ekşer cem' olan pîr-i dü-tādur
 Teğannî ile taḫvıl olsa ḫutbe
 'Alıl ü pîr olan nāsa ezādur
 İder naḳz-ı vuzū pîr ü za'ifî
 Ḥaḫıbüñ alduğı her bir du'ādur
E'imme Zümresine Pend-hādur
 İmām iseñ ri'āyet kııl şurūḫa
 Teğann'itme ḫırā'atte ḫaḫādur
 Neḫāfetdür şurūḫıñ¹¹ ibtidāsı
 Sivādan ḳalbi de pāk u teḫādur

¹¹ Yazmada "şurūḫ" sözcüğündeki "ط" sesi "ح" olarak yazılmıştır.

İmām itmez ise nefy-i havatır
Kerāhiyyeti lā-būd muḳtezādur

İmāmuñ ola tekbîrâtı cehrî
Cemā‘at gūş-zed itmek sezādur

Teennî kııl sūcūd ile rukū‘da
Ve erkān-ı şalātda ol bahadır

Furūz u vācibāt ve’s-sünende
Ki ta‘dîl üzre ol icrāya ḳādir

Ḥuşū‘ ile ḥuzū‘ eyle namāzda
Ki dîvān-ı Cenāb-ı Kibriyā’dur

Ne müşkindür imām olmaḳ enāma
İmāmet rütbesi ammā ‘ulādur

Olur tecvîd ile Ḳur‘ānı ḥāfîz
Şalāḥ u zühhd ile ḳārî taḳādur

45 b

Ḥarām eşyādan eyler cümle perhîz
Ve zemm ü nemm lisānuñdan cüdādur

İmām olursa bu a‘māle ḳādir
Ḥaḳîḳat üzre şafda muḳtedādur

Ḥudā’nuñ lutfuna mazhar olursa
Ki ol deryā-yı rahmetde şenādur

İmām olsañ da ef‘ālūñ ḥasen it
Muḳallid olma encāmuñ hebādur

Şalātı pencgehde hep vaşat kııl
Ki hep *ḥayre’l-umūr evşaṭuhādur*

Ne sür‘at [ü] ne ḡāyet de baḫî kııl
Ki ma‘ḳūlı vaşat üzre edādur

Pesünde iḳtidā iden ricālūñ
Kimi ‘illetli pür zu‘afahādur¹²

Ḳıllar iseñ ṭavîl beş vakt namāzı
Saña tâbî‘ olan nāsa cefādur

Cemā‘at ḳat‘ olurlar cāmi‘üñden
İmāmuñ şöhreti ise melādur

Nice sen muḳtedā-yı nās olursın
Ki senden nefret eyler ḫalḳ cüdādur

Şaḳîl olup enāma olma sen bār
Ki ḫaml-i muḳtedî saña du‘ādur

Mü‘ezzinler Bu Pend İle ‘Ulādur

Mü‘ezzin iseñ ‘ālî eyle şîṭuñ
Ki Dāvūdî nefes aḫsen şadādur

¹² Müellif eserinin birçok yerinde bazı kelimeleri vezne uydurmak için Arapça kökenli kelimelere Farsça çoğul eki katmıştır. Beyitte geçen “zu‘afahā” ifadesi de buna örnektir.

Emîriniz Bilâl-i Hâbeşî'dür
Müezzin zümresine pişvâdur

Olup Sulţân-ı Kevneyn'e müezzin
Ezânı viren evvel ol fetâdur

Nezâfet üzre ol dâ'im müheyyâ
Ki fi'lûñ Vaḥdet-i Ḥaḫḫı nidâdur

46 a

Ḳadem basma menâra bî-ṭahâret¹³
Ṭahâretsüz şu'ûd itmek ḫaṭâdur

Virüp her pencgehde pâk ezânı
Ki her vaḫt kıldıḡuñ ḫamd-i Ḥudâ'dur

Leyâlîde idüp tehlîl ü temcîd
Ki nîm-şebde münâcâtuñ revâdur

Uzatma ḫâmeti câmi'de ammâ
Şadânuñ aḫsen ancak i'tidâdur

Maḫâm ile idüp tekbîre âḡâz
Ki tekbirât-ı Ḥaḫ ekber edâdur

İderken taşliye kıлма teḡannî
Şalât u taşliyede nâ-sezâdur

Çeküp tesbîḫüñ ümmînüñ ṭavîl it
Du'âlar müstecâb iden Ḥudâ'dur

Edeb üzre mecîd ol ḫidmetünde
Müezzin ḫidmeti şîṭ u şadâdur

KAYNAKÇA

- ATEŞ, Ahmet, "Mesnevi" mad., *İslam Ansiklopedisi*, C.8, M.E.B. Yay., İstanbul, 1988.
Bursalı Mehmed Tahir, *Ahlak Kitaplarımız*, Haz: Mahmut Kaplan, Malatya, 2002.
Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Yay. Haz: Cemal Kurnaz- Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara, 2000.
CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte, Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara, 2001.
CEYHAN, Adem, *Bedr-i Dilşâd'ın Murat-nâmesi*, MEB. Yay. İstanbul, 1997.
ÇALKA, Mehmet Sait, *Mustafa Safi Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniv. S.B.E.), Manisa 2007.
KAPLAN, Mahmut, "Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler", *Türkler*, C.11, *Yeni Türkiye*, Ankara, 2002.
KUTLAR, Fatma S., "Mesnevi Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevi Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü *Türk Bilig Dergisi*, S.1, , Ankara, 2000, s. 102-157.
Mustafa Safi Efendi, Gülşen-i Pend Mesnevisi, Konya Yusufâğa Bölge Yazmalar Kitaplığı, no: 8471
PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul, 2000.

¹³ Bu mısra da geçen "menâra" sözcüğü yazmada "minâreye" olarak yazılmış ancak bu kullanım vezine uymamaktadır.